

'וקרקרותיהן' – תחתיתם. בפרוש רבנו גרשום (ועוד) הגרסה 'וקרקעותיהן'. (ומצינו שימוש 'קרקע' בכלים – בשבת קלט: ועוד).

וגם גרסת 'קרקר' יש לומר שקרוב הוא ל'קרקע'. כמו שמצינו התחלפות ר' וע' בהוראת הפועל 'קרקר' במשמעות נתיצה והרחבה (כבישעיה כב,ה, וכן יש בפתחתא דאיכ"ר) ו'קעקע' (תענית טז). וכן במשמעות השמעת קול של בע"ה – 'קרקר' (לעיל נג ותענית כט) ו'קעקע' (בקדושין לא).

ככתבם וכלשונם'

(ע"ב) אין בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם –
 '... כללו של דבר: השכור אצל חברו לאיזה מלאכה שתהיה, הנה כל שעותיו מכורות הן לו ליומו, כענין שאמרו ז"ל, שכירות – מכירה ליומה. וכל מה שיקח מהן להנאת עצמו באיזה אופן שיהיה, אינו אלא גזל גמור. ואם לא מחלו – אינו מחול, שכבר אמרו רבותינו ז"ל (יומא פו): עברות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו. ולא עוד אלא שאפילו אם עשה מצוה בזמן מלאכתו, לא לצדקה תחשב לו, אלא עברה היא בידו, שאין עברה מצוה... והדין נותן, כי הרי גזל-חפץ גזל וגזל-זמן גזל, מה גזול את החפץ ועושה בו מצוה נעשה סנגורו קטגורו, אף גזול את הזמן ועושה בו מצוה, נעשה סנגורו קטגורו, ואין הקב"ה חפץ אלא באמונה...'. (מתוך מסילת ישרים – יא).

דילמא כדי שלא תהא נמצא מכשילן לעתיד לבא' –

'... וגם יש במנהג (שנהגו במקום מסוים לכבוד לאחד מן הקהל שהתנדב מעות למאור בית הכנסת, לעלותו לתורה ראשון בשבת בראשית, ולאו דוקא לכהן) כבוד התורה והכשר מצוה להמציא שמן למאור. ומצינו בכמה מקומות שרו"ל מחזיקין ידי עושי מצוה בכל עוז ומשתדלים היו להרגילו בכך, וכן ראוי לעשות לכל ירא שמים והולך בעקבותיהם, כמו שמצינו גבי עדי החודש... ולא תימא דשאני התם משום דהוי מצוה השייכת לכל ישראל – שהרי שנינו בפרק בתרא דביכורים (פ"ג מ"ג) גבי מביאים ביכורים, הגזברים היו יוצאים לקראתם לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים, וכל בעלי אומניות שבירושלם היו עומדים לפניהם ושואלים בשלומם, אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום עכ"ל המשנה. ועלה דהך סיפא כל בעלי אומניות עומדים לפניהם, גרסינן בפרק אלו טרפות... כדי שלא יהיו מכשילן לעתיד לבא – הרי לך שגדול חובב מצוה כדי להרגילה יותר מתלמיד-חכם, וכל שכן שהוא גדול מכבוד הכהן, כאשר הוכחתי למעלה – ואם בימים הראשונים שהיו כמלאכים חששו כדי שלא להכשילן לעתיד לבא ועל כן הגדילו כבודם יותר מכבוד ת"ח שהוא גדול מכבוד כהן, כל שכן וכל שכן בזמן הזה שאנו כחמורים ולא כחמורו דר' פנחס בן יאיר, שיש לחוש שלא להכשילן לעתיד לבא, ואפילו נגד כבוד הכהן כדפירשתי'. (מתוך שו"ת מהרי"ק ט)

דף נה

'אמר רב נחמן: כסלע – כיתר מכסלע... התם לחומרא, דאמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן: כל שיעורי חכמים להחמיר... – מסקנת הסוגיא בהסבר דברי רב נחמן, שבכל מקום יש ללכת לחומרא. והנה רש"י פרש 'סלע כיתר מסלע' לענין חסרון גולגולת ששיערו בכסלע. הלכך כשהנקב בגודל סלע, דינו כיתר מסלע, וטרפה.

ואף על פי שבית שמאי ובית הלל כשדברו על חסרון שדרה וגולגולת, עיקר דיונם היה אודות טומאה וטהרה (ולענין זה אתשיל בבית המדרש, כדלעיל נב:), והרי שם החומרא מתהפכת, שאם נדון סלע כיותר מסלע, הרי מטהרים – אין לחוש בכך, ובכל שאלה יש לדון לפי ענינה; לענין טרפה יש לדון סלע כיותר מסלע ולענין טהרות להפך. ואל תתמה, לפי שהוא חומר שהחמירו חכמים, ולא מעיקר דין תורה הוא, הלכך יש לדון בכל מקום לחומרא, כאן אנו מודדים סלע מצומצם וכאן סלע מרווח, שהוא יותר-מסלע. (עפ"י חדושי הרשב"א).

יוצא מבואר מדבריו, ששאלת 'עד ו(לא) עד בכלל' בשיעורים, אינה שייכת לשאלה הכללית על משמעות לשון 'עד' – אלא השאלה בעיקרה היא אחת, האם יש למדוד השיעורים בצמצום או בריוח, והמסקנא לילך לעולם לחומרא, וממילא יוצא שהשיעור הנקוב פעמים אינו בכלל ופעמים שהוא בכלל – לעולם לחומרא. וזהו שהביאו בגמרא מדברי ר' אבהו 'כל שיעורי חכמים להחמיר חוץ מכגריס'. ואולם מדברי כמה פוסקים נראה שהוא הדין במקום שאין שייך לדון על 'עוצב' ו'שוחק', יש לילך בלשון 'עד' להחמיר – ע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג תתכה; שו"ת הרא"ש ע"ד).

'חוץ מכגריס' – נראה שהוא הדין לכל שיעורים באיסורים דרבנן, שלא החמירו אלא באיסורי תורה. וכן משמע מדברי רש"י. (חדושי הרשב"א).

לכאורה נראה מדברי התוס' (בד"ה כל) שחולקים על כך, וסוברים ש'כגריס' דוקא – שהרי הקשו גבי זמן תפילת השחר, מדוע אין לומר לחומרא. והלא זמן תפילה לכו"ע אינו מדאורייתא. ואם כי זמן התפילות נקבע לפי הקרבנות שזמנם מדאורייתא, מסתבר שכשנתנו חכמים שיעורים בתפילות, נקבע הדבר כשאר דינים מדרבנן).

(ע"ב) 'זהיכא מקום חריץ – לחיורא דתותי מתני' – מקום הלוּבן שבתוך הכליה, תחת המתנים. (ומשמע מדקדוק לשון הגמרא, שאינה טרפה אלא בשהגיע הלקותא לחריץ עצמו, ולא לכל מקום הלוּבן. ע' בשו"ת משיב דבר ח"ב כח. וע' גם בפרי חדש מד סק"ז).

'שאלתינהו לכולהו טרופאי המערבא' –

'בקצת ערי אשכנז וליסא שמעתי דמלבד הרב אב"ד ובית דינו המיוחדים לגיטין ולדיני ממונות, ממנין חכמים להורות באיסור והתר לבד. ועוד ממנין חכמים להורות בדיני נדה לבד – והוא מנהג ותיקין, שבית-דין המתמנה על החלק הפרטי הוא, כל רעיוניו ומעייניו בו, והוא בקי מאד בפרטי הדינים ההם. ואשכחן בחולין (נה) 'שאלתינהו לכולהו טרופאי' ופרש רש"י: 'מורי הוראות על הטרופות'. וכן יסוד מהרי"מ ט בקושטנדינא יע"א, דמלבד הבת-דינין ממנין חכמים לאיסור והתר'. (ברכי יוסף יו"ד רמב, בשו"ת ברכה – ח)

'כעובי דינר זהב' – בספר כרתי ופלתי (יו"ד מג פלתי סק"ה) כתב להוכיח שעובי דינר זהב הוא שלישי רוחב אצבע גודל. (והוא 0.666–0.833 ס"מ!?). ובמנחת חינוך (צה"י) השיג על הוכחתו, ולדעתו עוביו פחות בהרבה. ע"ש.

'הכוליא שהקטינה; בדקה – עד כפול, ובגסה – עד כענבה בינונית' – וכשהגיעה לשיעורים אלו – טרפה. (כן כתב הרמב"ם – שחיטה ח, וכו' ועוד ראשונים. וכן יש לפרש בדברי הרי"ף – ע' שו"ת מהר"ם לובלין צו). ובה"ג כתב שאינה טרפה אלא אם נתקטנה פחות משיעורים אלו. ותמהו הראשונים והלא אמרנו למעלה שכל שיעורי חכמים להחמיר. (ושמא סבר שאין זו ברייתא אלא מימרא דגמרא, ובוז אין אמור כלל זה, כמו שכתבו התוס' לעיל מו.).

וכתבו ראשונים, דוקא כשהיתה גדולה בתחילת ברייתה ואח"כ נתקטנה, (כדיוק לשון 'והקטינה', ולא אמרו 'כוליה שהיא קטנה'), אבל אם נולדה כך – כשרה. (וניכר הדבר ע"י מצב הקרום – אם הוא מכווץ, הרי שהתקטנה אחר כך. ר"ן ועוד).

דף נו

'נפלה לאור ונחמרו בני מעיה, אם ירוקין...' – כתב הר"ן: הוא הדין בבהמה, אם נפלה לאור, חוששים שמא נחמרו בני מעיה, ובודקים אותה ואם נמצא שנחמרו – טרפה. אלא שאין מצוי שתיפול לאור, לכך נקט מקרה זה בעוף, המצוי בבתים. והביא מבעל העיטור שסובר שאין לחוש בבהמה להחמרת בני מעיים, כיון שעורה עבה, אלא שאם ראינו שנחמרו – טרפה. (וכן שיטת כמה ראשונים. ע' רמב"ן, רשב"א, מרדכי, הג"א. וכן פסק הרמ"א – נב, ז. ואם נפלה לאור ולא ראינו שנחמרו – עש"ך שם). ושיטת הרמב"ם והרא"ש (מו. וכו"פ בשו"ע שם) שאפילו רואים בבהמה מראה זה – תולים בחולי אחר ואין להניח שנחמרו מן האור, וכשרה.

וכן דרסה וטרפה בכותל או שריצתה בהמה – כתב הר"ן, הוא הדין בבהמה אלא לפי שאינם מצויים בה, נקט התנא בבהמה חשש ריסוק אברים בנפילה, אבל בעוף אין מצוי ריסוק מנפילה, כי מיד שנופל עומד ומהלך, ואין דרכו להתרסק אלא בדריסה טרפה ורציצה.

'תני לוי, טרפות שמנו חכמים בבהמה – כנגדן בעוף' – כלל זה אמור על הטרפות שמנו חכמים במשנה, אבל יש שאינן מפורשות במשנה, כגון לקותא בכליות ונקב בטחול, שאינם בכלל הוזה. ויש מהן שכשרות בעוף. ע' לעיל נה. (עפ"י אשכול; כסף משנה. וע' אור שמח – שחיטה ט, י; רש"ש נז).

'רב אחא בר יעקב בדיק בגילא דחיתתא' – רש"י ז"ל פרש שבדיקה זו זהה לבדיקת מסמר דלעיל. (ונראה שהחכמים דלעיל סוברים שאין לבדוק בגבעול החטה, שהוא רך מדי ואינו חזק דיו להדור בנקב שנוצר בקרום, ולכן הצריכו לבדוק במסמר או במחט – שהרי אם אפשר לבדוק בקש, ודאי יש לבדוק בו, שלא לכלות ממונם של ישראל בניקוב המסמר. אם לא שנדחוק לומר שלאותן דעות אין חשש נקיבה במסמר. ע' מהר"ץ חיות). ואולם הרי"ף גרס 'מייץ בגילא דחיתתא' – ופרש הר"ן, שמוצץ בקש של החטה דרך הנקב, ואם ניקב הקרום – עולה. (ע"ע מו"מ בסוגיתנו, בבית הלוי ח"ב לג).

(ע"ב) 'אמר רב שיזבי: הני אווזי דידן כעוף של מים דמיין' – הרא"ש ז"ל (בשו"ת כ,ו) נשאל על האווזים שבזמנו, האם גם הם בכלל מה שנאמר כאן, או כיון שרוב שיזבי אמר 'הני אווזי דידן' משמע דוקא אווזים מסוימים שהיו ידועים שרוב חיותם במים. והשיב: 'אין להטיל חילוק בדבר, כי דבר ידוע כי כל אווזין הסמוכין למים תמיד מצויין בהם ותולדתם וטבעם שוה, ונטרפין בשבירת הגוגלת'.

'כל שנמתח עמו' – ראה שלש אפשרויות בספר 'מאור למסכת חולין' (עמ' 200).

'יצאו בני מעיה. אמר רבי שמואל בר רב יצחק: לא שנו אלא שלא היפך בהן, אבל היפך בהן –